

- проведення свят (зазвичай діти виступають у Церкві);
- перегляд фільмів (не лише біблійного характеру, а й різні повчальні мультфільми);
- екскурсії, цільові прогулянки, паломницькі поїздки (як по місту, так і по містам України);
- організація дитячої благодійності (благодійні ярмарки, на яких продаються дитячі поробки – кошти передають на благодійність);
- тематичні вечори естетичної спрямованості (живопис, музика, поезія – присвячені невеликим церковним святам);
- організація виставок (спільна діяльність дітей і батьків).

Також велику роль відіграють літні табори. Постійна присутність у таборі священика – велика релігійна виховна сила. І крім усього, табір є дисциплінуючою і виховною силою, яка привчає до самодіяльності і дружби. Діти привчаються до порядку, до дотримання правил табору – цьому сприяє спорт, ігри, прогулянки, спільні господарські роботи.

Таким чином, духовно-моральне виховання повинно орієнтувати особистість дитини на абсолютний моральний ідеал, сприяти формуванню християнських чеснот (слухняності, смирення, милосердя, сором'язливості, совісності і ін.).

Духовно-моральне виховання – процес довготривалий, який передбачає внутрішню зміну кожного учасника, який може знайти відображення не тут і зараз, а набагато пізніше. Головний очікуваний результат полягає в засвоєнні дитиною вічних людських цінностей: милосердя, співчуття, правдолюбства; у прагненні його до добра і неприйнятті зла.

С. Шевченко

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України

РОЗВИТОК ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Нині розвиток суспільства у всьому світі є дуже динамічним, мінливим і нестійким. Кожен день здійснюються величезні кроки технічного прогресу, швидко виникають і повільно зникають складні соціальні конфлікти міжнародного масштабу. Складна соціально-економічна-політична ситуація в країні не сприяє послабленню психічної напруги серед населення. Усе це диктує певні вимоги до підлітків з особливими потребами, спонукаючи їх максимально використовувати і розвивати адаптивність та психічну стійкість.

Якісний зміст життя людини, зокрема дитини визначається сформованими стійкими особистісними якостями, що, в свою чергу, формуються під впливом умов соціального оточення, організації виховання в соціальних інститутах.

У підлітковому віці формуються більшість характерологічних рис, що становлять основу «Я-концепції». Тому для збереження власного душевного балансу протягом життя необхідно розвивати самосвідомість, власне «Я» та адекватне ставлення до нього, якості, що сприяють правильній організації взаємин із оточуючими, та, передусім, собою. Як стверджують українські вчені «Я-концепція» – динамічна система уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних природних властивостей; самооцінку; суб'єктивне сприйняття, що характеризує вплив на власну особистість зовнішніх факторів» (Стадненко, Матвеева, Обухівська, 2015). Але структура «Я-концепції» є однією з вирішальних утворень, що диктують умови соціальної взаємодії з підлітками з особливими потребами, зокрема з підлітками з інтелектуальними порушеннями.

В умовах порушені соціальної взаємодії, депривації «Я-концепція» не може бути повноцінно сформованою. Підлітки з інтелектуальними порушеннями є частиною такою групи. Без можливості адекватно донести свою думку до оточення, і з проблемою в тлумаченні зворотнього зв'язку з ними, такі підлітки опиняються в деривації, що відображається на розвитку їхньої «Я-концепції».

І. М. Бгажнокова, І. А. Коробейнікова, С. Я. Рубінштейн та інших відомих учених в своїх роботах, присвячених особливостям психічних функцій підлітків з інтелектуальними порушеннями, детально описують саме їх специфіку, проте питання їх розвитку розкриті недостатньо (Бгажнокова, 2010; Коробейніков, 2002). Не до кінця залишається вивченою проблема створення методичного інструментарія для дослідження «Я-концепції» підлітків з інтелектуальними порушеннями, особливості становлення самої «Я-концепції» у таких дітей, що й обумовило необхідність та актуальність даного дослідження.

Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети були використані такі методи: бібліографічний, метод аналізу наукових джерел, бесіда, метод експертних оцінок, спостереження, методики Дембо-Рубінштейн і «Ідеал-антиідеал».

Під час вивчення особливостей «Я-концепції» у підлітків з інтелектуальними порушеннями нами було проаналізовано та узагальнено наукові погляди зарубіжних (К. Роджерса та ін.) та вітчизняних психологів (Б. Ананьєва та ін.) на проблему «Я-концепції»; визначено поняття «Я-концепції» та її складових (А. Обухівська та ін.) (Ананьєв, 2005; Ананьєв, 2008; Роджерс, 2016; *Консультативно-діагностичний супровід дітей*, 2016; *Методичні та організаційні питання*, 2017; Обухівська, Ілляшенко, Жук, 2012). З'ясовано, що Я-концепція це динамічна система уявлень людини про саму людину, що включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних, природних властивостей; самооцінку; суб'єктивне сприйняття, що характеризує вплив на власну особистість зовнішніх факторів.

На основі аналізу педагогічних та психологічних джерел виявлено, що розвиток «Я-концепції» підлітка з інтелектуальними порушеннями має

свою специфіку, і вимагає підвищеної уваги як від психолога, сім'ї, вихователів і вчителів дитини.

У процесі експериментального дослідження нами було підібрано діагностичний комплекс методик та методів для вивчення психологічних особливостей «Я-концепції» і її структурних компонентів у таких підлітків.

У нашому дослідженні брали участь 8 учнів 11-13 років (5-7 клас) спеціальної школи-інтернату № 26 м. Києва, де навчаються підлітки з інтелектуальними порушеннями. Організація експерименту полягала в психологічній діагностиці «Я-концепції» у підлітків з інтелектуальними порушеннями, де головним був етап для визначення рівня її сформованості. При діагностиці ми брали до уваги вік, рівень психічного розвитку, наявність або відсутність фізичних порушень, психологічні можливості людини. Усе це мало свій вплив на вибір місця, форми, змісту діагностичного процесу, вибору методик, на інтерпретацію результатів. Методики обиралися різної складності, що допомагало підлітку якнайкраще проявити себе, а нам – отримати найбільш повну картину його «Я-концепції».

Для організації експерименту обрано методику «Розкажи про себе» за якою характеризували у дітей уявлення про себе, їх співвідношення «Я-реального» та «Я-ідеального». *Встановлено*, що нульовий рівень характеризувався імпульсивністю поведінки, високою навіюваністю, нездатністю до усвідомлення внутрішнього світу. Тому тут процес самопізнання, особливо таких дітей, відсутній; діти змісту запитань не розуміють, дають безглузді відповіді. *Визначено*, що застосування цієї методики спрямованої на дослідження «Я-образу» для таких дітей було недоступним.

Для проведення дослідження ми обрали дві доступні підліткам з інтелектуальними порушеннями методики. Перша – «ідеал-антиідеал», друга – Т.В. Дембо, С.Я. Рубінштейн на визначення рівня самооцінки. Під час проходження методики «Ідеал-антиідеал» за спостереженнями ми помітили, що діти неодноразово підглядали за відповідями одне-одного, починали хизуватися і обговорювати варіанти відповідей, які вони обрали. Тест «Ідеал-антиідеал» дав багато інформації про самооцінку дітей, адекватність, рівень сформованості. Методика полягала у знаходженні кількісного значення рівня самооцінки методом набору слів, які відповідають «ідеалу» та «антиідеалу». Результати методики «Ідеал-антиідеал» свідчать, що яскраво виражена завищена самооцінка, разом із результатами індивідуальних бесід з батьками та вчителями і може вказувати на неправильність виховання дітей в їх сім'ях.

Друга методика. Методика виділялася з-поміж багатьох простотою інструкції, невеликим обсягом, що гарантувала точність результатів та зацікавленість дітей. Через бесіду ми простежили, що діти із заниженою самооцінкою повторюють думку інших (вчителів, вихователів) на свою

самооцінку. За результатами обох методик було виявлено, що на формування «Я-концепції» підлітків з легкою розумовою відсталістю можна впливати лише за умови цілеспрямованого корекційного та психологічного впливу. Також у процесі дослідження було визначено основні напрямки психокорекційної роботи в умовах сучасної української школи підлітків з інтелектуальними порушеннями, а саме:

- психолого-педагогічний вплив з раннього віку і спрямований на середовище дитини загалом;

- цілеспрямований навчально-виховний, корекційний, психологічний вплив на формування суб'єктивної, конструктивно спрямованої позиції учня відповідно до вимог оточуючого середовища;

- тип сімейних відносин (основа «Я-концепції» закладається в ранньому дитинстві). Саме тому, у нинішній час педагогічному колективу потрібно забезпечити успішний та ефективний корекційний вплив на підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Таким чином, у процесі дослідження виявлено психологічні особливості «Я-концепції» у підлітків з інтелектуальними порушеннями. Розкрито поставлену мету: проаналізовано та узагальнено наукові погляди зарубіжних та вітчизняних психологів на проблему «Я-концепції»; визначено поняття «Я-концепції» та її складових; на основі аналізу наукових педагогічних і психологічних джерел виявлено психологічні особливості у підлітків з інтелектуальними порушеннями; підібрано діагностичний комплекс методик для вивчення психологічних особливостей «Я-концепції» і її структурних компонентів у підлітків з інтелектуальними порушеннями; визначено основні напрямки психокорекційної роботи в умовах сучасної української школи з підлітками які мають інтелектуальні порушення.

ЛІТЕРАТУРА

- Ананьєв, Б. Г. (2005). *Психология и проблемы человекознания*. МОДЭК.
- Ананьєв, Б. Г. (2008). *Личность, субъект деятельности, индивидуальность*. Москва: Директ-Медиа.
- Бгажнокова, И. М. (под ред.). (2010). *Программы специальных (коррекционных) образовательных учреждений VIII вида: 5-9 классы*. Москва: Просвещение.
- Карл, Роджерс. (2016). *Становление личности. Взгляд на психотерапию*. Институт общегуманитарных исследований. Режим доступу: https://www.yakaboo.ua/author/view/Karl_Rodzhers/
- Коробейников, И. А. (2002). *Нарушения развития и социальная адаптация*. Москва: ПЕРСЭ.
- Консультативно-диагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій* : посіб. Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Луценко І. В. та ін. (за ред.) А. Г. Обухівської. (2016). Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи.
- Методичні та організаційні питання діагностико-консультативної діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій* : метод. рек. (Автор. кол.), (за заг. ред.) А. Г. Обухівської. (2017). Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/709419/1/%D0%BE%D1%80%D0%B3_%D0%BF%D0%B8%

[D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf?fbclid=IwAR14JYbNWKLY1LbWYFQj0YVZLjhQ6g46zrWl9wy4Ht8RMt5zrALTkl6-88A](https://www.studmed.ru/view/stadnenko-nm-matveeva-mp-obuhvska-ag-narisi-z-olgofrenopsihologyi-navchalniy-posbник_1377e02f370.html?page=11)

Обухівська, А. Г., Ілляшенко, Т. Д., Жук, Т. В. (2012). *Психологу про дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі*. Київ: Редакція загально педагогічних газет.

Стадненко, Н. М., Матвеева, М. П., Обухівська, А. Г. (2015). *Нариси з олигофренопсихології. Навчальний посібник*. Режим доступу: https://www.studmed.ru/view/stadnenko-nm-matveeva-mp-obuhvska-ag-narisi-z-olgofrenopsihologyi-navchalniy-posbник_1377e02f370.html?page=11

M. Shoimanova
Shymkent

L. Medetova
Shymkent

THE CONCEPT OF VOCABULARY ACQUISITION

Vocabulary, perhaps at the very heart of language, constitutes its basic building blocks and thus carries the central message in communication. From words come larger structures, namely sentences, paragraphs, and whole texts, all accessed as speaker and listener tap into memory and recover those words and larger structures in their mental dictionaries.

Learners make connections between “a lexicon of words and the concepts the words stand for (a mental dictionary) and a set of rules that combine the words to convey relationships among concepts (a mental grammar)”. Through these words and connections of words, language learners may use and manage the ideas that come to their minds (Patron, Miller, Chisamore, Lee, 1999, p. 74).

Knowing Vocabulary. Although there are still illiterate people in the world, education has become a truly universal phenomenon. With this phenomenon, however, one area of concern remains, in particular, Vocabulary knowledge.

In brief, there are various aspects, degrees, and levels to knowing a word, and although test scores can reflect great vocabulary knowledge or high grammatical skill, learners still may not know how to communicate simple needs.

Stated another way, the fact that students can learn how to put words in order, figure out word categories and structures, or even group words into phrases does not mean that they can do so when engaged in communication.

Furthermore, can they, when acting as listeners, decode and understand messages that others are trying to communicate to them?

The polysemous, or multiple meaning and function of words, make vocabulary knowledge difficult. Because of its complexity, true vocabulary knowledge encompasses the following principles: Recognizing word meaning and function, decoding individual items in text and in conversation, understanding how a word fits in the world and unfamiliar contexts, knowing a variety of word knowledge types, and making sense of given information for increased comprehension.